Päämiestason huippukokous muuttoliikkeistä pidettiin Maltan Vallettassa 11-12.11.2015. Kokous oli Euroopan ja Afrikan maiden yhteinen ponnistus muuttoliikkeeseen vaikuttamisesta lähtö- ja kauttakulkumaissa. Kokouksen tuloksena 35 Afrikan johtajaa ja 31 eurooppalaista johtajaa yhdessä hyväksyivät muuttoliikkeeseen liittyvän poliittisen julkilausuman ja toimintasuunnitelman. Kokoukseen osallistui myös merkittävä määrä kansainvälisiä ja alueellisia järjestöjä sekä EUn instituutioita. Suomesta osallistui pääministeri Juha Sipilän johtama virkamiesvaltuuskunta.

Kokouksessa hyväksytty poliittinen julkilausuma toteaa tilanteen missä Euroopan ja Afrikan maiden välisessä muuttoliikkeessä ollaan ja siihen liittyvät haasteet sekä keinot miten muuttoliikkeen haasteisiin voidaan yhdessä puuttua. Julkilausumassa vahvistetaan prioriteettialueet millä toimitaan ja sitoudutaan toimintasuunnitelman toteuttamiseen.

Kokouksesta päätettiin Eurooppa-neuvostossa 23.4.2015 reaktiona keskisen Välimeren kautta tapahtuvaan muuttoliikkeeseen ja sattuneisiin dramaattisiin veneiden uppoamisiin ja yli tuhannen ihmisen hukkumiseen aiemmin huhtikuussa.

Huippukokousta valmisteltiin kaikkiaan neljässä virkamieskokouksessa (SOM): Bryssel 11.9.2015, Rabat 14.10.2015, Sharm el Sheikh 29.10.2015 ja Valletta 10.11.2015. Neuvottelut sekä julkilausumasta että toimintasuunnitelmasta olivat hyvin haasteelliset. Toisaalta missään vaiheessa neuvottelut eivät olleet katkeamassa vaan yhteinen etu johdatti kompromisseihin ja lopputulokseen, joka on kaikkien osalta tyydyttävä. Poliittisen julkilausuman merkitys on siinä että se antaa toimille poliittisen kehyksen. Keskeisintä on jatkossa panna toimintasuunnitelma täytäntöön.

Toimintasuunnitelma vahvistaa toiminnan viidellä prioriteettialueella:

1) muuttoliikkeen juurisyihin vaikuttaminen, ml. sosioekonomiset välineet ja konfliktinehkäisy
2) laillisen liikkuvuuden lisääminen
3) pakolaisten suojelu ja turvapaikkakysymykset
4) taistelu salakuljetusta ja ihmiskauppaa vastaan
5) palautukset ja takaisinotot

Prioriteettialueilla hyväksyttiin erilaisia yksittäisiä toimia ja hankkeita sekä erityisesti ns. lippulaivahankkeita, jotka voidaan aloittaa välittömästi ja toimeenpannaan vielä vuoden 2016 kuluessa. Muita hankkeita tullaan viemään eteenpäin olemassa olevien Rabat ja Khartoum prosessien puitteissa.

Huippukokous itsessään oli tavanomainen puhekierros ennakkoon valmisteltujen puheiden pohjalta. Puheissa toistuivat samat teemat kuin valmisteluvaiheessa. Useille Afrikan maille

keskeistä oli laillisen maahanmuuton lisääminen ja ns. juurisyihin vaikuttaminen. Laillisen maahanmuuton kanavia pidettiin riittämättöminä ja varsinkin työperäiseen maahanmuuttoon haluttiin lisää mahdollisuuksia, ml. kiertosiirtolaisuus (circular migration). Voimassaolevaa stipendijärjestelmää pidettiin riittämättömänä vaikka toimintaohjelmaan kirjattiinkin Erasmus+ stipendien kaksinkertaistaminen vuonna 2016. Viisumihelpotuksia korostettiin useissa puheenvuoroissa edellytyksenä aidolle kumppanuudelle. Useat Afrikan maat kiinnittivät huomiota maataloussektorin kehittämiseen. Markkinoillepääsy sen sijaan ei ollut puheissa esitetty huoli. Useissa puheenvuoroissa korostettiin kotiutettavien tulojen välityspalkkioiden pienentämistä ja tavoitetta vuoteen 2030 mennessä pidettiin riittämättömänä. Muutama Afrikan maa nosti esiin huolen ulkomaalaisvihamielisyyden ja rasismin kasvusta ja tarpeesta taistella näitä vastaan, tämä ei kuitenkaan ollut mikään yleinen teema.

Euroopan maille taas tärkeää oli palautus- ja takaisinottokysymykset maassa laittomasti oleskelevien siirtolaisten osalta. Takaisinotot mainitaan sekä poliittisessa julistuksessa ja toimintaohjelmassa. Sovittiin lisätoimista joilla viranomaisia kutsutaan Eurooppaan avustamaan henkilöllisyyden selvittämisessä ja palautettavien integroinnissa takaisin omiin maihinsa. Sovittiin myös toimista vastustaa salakuljetusta ja ihmiskauppaa mm. vahvistamalla näiden maiden omaa viranomaiskapasiteettia.

Juurisyihin haluttiin puuttua ja nostettiin esille koulutuksen ja yksityissektorin mahdollisuuksia. Ranskan ajatus Afrikan sähköistämisestä ei saanut juurikaan kannatusta muiden puheenvuoroissa. Työllisyyteen tulee vaikuttaa ja antaa nuorisolle näköaloja paremmasta tulevaisuudesta.

Konfliktien ehkäisyä pidettiin keskeisenä vaikutuskeinona, samoin kuin demokratian ja oikeusvaltion tärkeyttä korostettiin useissa Afrikan maiden puheissa. Epävarmat yhteiskunnat nähdään työntötekijänä.

Afrikan unionin tiiviimpää osallistumista pidettiin tärkeänä. Itse AUn puheenvuoro oli maltillisempi kuin SOMeissa ja kantavana teemana oli Euroopan maiden oma siirtolaisuus, joka loi Brasilian, Argentiinan, Yhdysvallat, Kanadan, Australian jne. Tuolloin ei puhuttu muuttoliikekriisistä.

Vallettan seurantaa korostettiin useissa puheenvuoroissa. Sekä Khartoumin että Rabat'n prosessit mainittiin useissa puheenvuoroissa. Vallettan huippukokousta käsittelevä erityinen virkamieskokous tullaan järjestämään viimeistään tammikuussa 2017.

Kokouksen yhteydessä perustettiin myös EUn hätärahasto muuttoliikkeen juurisyihin vaikuttamiseksi. Rahastoon odotetaan EU-rahoitusta 1.8 mrd€ arvosta ja sama on odotus jäsenmaiden osuuksien suhteen. Useimmissa Afrikan maiden puheenvuoroissa rahaston pääomaa ei pidetty alkuunkaan riittävänä. Afrikan Marshall-ajatus tuli esille useissa puheissa.

Suomella ei ollut järjestettyjä kahdenvälisiä tapaamisia. Pääministeri Sipilä kävi keskustelut afrikkalaisista Beninin presidentin sekä Etiopian pääministerin kanssa.

Ohessa valittuja poimintoja yksittäisistä puheenvuoroista:

ECOWASin pj Senegalin presidentti: - synergiat ECOWASin vapaan liikkuvuuden ja EUn kanssa, ECOWASin biometriset henkilötodistukset tulossa ja mahdollistavat tämän.

EP Schulz: - painotti laillista maahantuloa, viisumihelpotuksia, ajatus uudesta eurooppalaisesta maahantulolaista "Immigration law", jossa laillisella liikkuvuudella keskeisempi asema.

Juncker: - vetoomus isojen EU-maiden panostuksesta muuttoliikerahastoon

LUX/PMI: - EU-Afrikka suhteet eivät voi rakentua epäsäännölliselle maahantulolle, nuoriin panostettava, nyt 1miljardi afrikkalaista, kohta 2! (ainoa joka toi varoitteli väestönkasvusta).

YK(Eliasson: - ulkoisen avun vähentäminen ja siirtäminen sisäisen kriisin hoitamiseen on virhe, ei ole oikein että kehitysyhteistyöllä maksetaan pakolaisten lisäkulut, humanitaarinen viisumi pitäisi olla osa kaikkien maiden politiikkaa.

DE/Merkel: - hyvää hallintoa lähtömaihin, naisille äänioikeus, kaikilla älypuhelin siis digitalisaatiota tuettava.

Kommentti:

Kokous oli tuloksellinen huolimatta ristiriitaisista lähtökohdista. Tarpeetonta jännitettä aiheutti Afrikan unionin jättäminen pois valmisteluista, vaikka Eurooppa-neuvoston päätelmissä huhtikuussa neuvotteluja oli tarkoitus käydä yhdessä.

Kokouksen seurannan kannalta Rabat'n ja Khartoumin prosessit ovat keskeisiä ja myös Suomen tulee pohtia miten prosesseja valtiokonsernin puolelta seurataan aikaisempaa tehokkaammin.

Toimintasuunnitelma ei ole kiveen hakattu vaan sen täytyy elää ja varautua uusiin toimiin ja hankkeisiin viimeistään seuraavassa SOMissa, tammikuussa 2017.

Voisiko Suomi esittää toimintasuunnitelmaan sellaisia koko EU:n kannalta merkittäviä strategisia hankkeita, jotka vaikuttaisivat esimerkiksi sosioekonomiseen kehitykseen (digitalisaatio, start-upit, yrityshautomot, "Afrikan slush"), konfliktin ehkäisyyn ja yhteiskunnan rakentamiseen.